

วิถีแห่งธรรมะ: การเปลี่ยนแปลงชีวิตของนางกิสากโศตมิ*

THE PATH OF DHAMMA: THE TRANSFORMATION OF KISAGOTAMI'S LIFE

พระครูสุธรรมรัตนาภรณ์ (สุพจน์ ฐานธมโม)

Phrakhru Suthammarattanaporn (Supoj Thanadhammo)

วัดมณีโคตร อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย, ประเทศไทย

Wat Maneehot, Phonphisai District, Nong Khai Province, Thailand

พระครูสุวรรณรัตนสุนทร (อุเทน ญาณวโร)

Phrakhru Suwanrattanasunthon (Uten Nānavaro)

วัดโพนคำ อำเภอรัตนาวาปี จังหวัดหนองคาย, ประเทศไทย

Wat Phon Kham, Rattanawapi District, Nong Khai Province, Thailand

ทวิศักดิ์ ใหม่ประยูร

Taweesak Maiprayoon

นักวิชาการอิสระ, ประเทศไทย

Independent Scholar, Thailand

Corresponding Author, E-mail: Jesada.mun@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงจิตใจตามหลักพุทธศาสนา โดยเฉพาะการระลึกถึงความตายที่มีผลต่อการพัฒนาจิตใจ จากกรณีศึกษาของนางกิสากโศตมิ ซึ่งเป็นแบบอย่างชัดเจนต่อการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ การศึกษาพบว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการสอนเชิงประสบการณ์ โดยมอบหมายให้ไปหาแม่ลัดพันธุ์ฝึกภาคจากบ้านที่ไม่เคยมีผู้ตาย จากการค้นหาความจริงว่าไม่มีบ้านใดเลยที่ไม่เคยประสบกับความตาย การเผชิญหน้ากับความจริงข้อนี้ ทำให้นางเกิดการตระหนักรู้อย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับสัจธรรมของชีวิต กระบวนการนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางปัญญา ทั้งการเข้าใจความไม่เที่ยงของชีวิต การเห็นความทุกข์ที่แฝงอยู่ในสังขาร และการคลายจากความยึดมั่นถือมั่น การรู้ในไตรลักษณ์นี้ส่งผลให้นางบรรลุโสดาปัตติผล ซึ่งเป็นขั้นแรกของการเข้าถึงธรรม หลังจากนั้นนางได้อุปสมบทเป็นภิกษุณีและพัฒนาการปฏิบัติธรรมผ่านหลักการตั้งสติในกาย เวทนา จิต และธรรม ร่วมกับการพิจารณาขั้น 5 อย่างต่อเนื่อง จนในที่สุดสามารถบรรลุความเป็นพระอรหันต์ การปฏิบัติ

* Received: 20 April 2025; Revised: 16 May 2025; Accepted: 20 May 2025

ตามมรณานุสติอย่างสม่ำเสมอ โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตรเป็นผู้ชี้แนะ ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า วิถีธรรมช่วยให้ผู้ปฏิบัติแปรเปลี่ยนความทุกข์ การยึดมั่นในชีวิต ไปสู่การตื่นรู้การปล่อยวางอุปาทานได้ ซึ่งเป็นทางสู่ความหลุดพ้น การเสนอแนวทางจากประสบการณ์ตรง เป็นเครื่องมือการเรียนรู้การพัฒนาปัญญาที่ใคร่ครวญดีแล้ว จึงนับเป็นแนวทางการพัฒนาจิตใจในยุคสมัยใหม่ ที่สามารถประยุกต์ใช้ทั้งในชีวิตประจำวัน และในการปฏิบัติธรรมเพื่อเปลี่ยนวิถีชีวิตได้

คำสำคัญ: วิถีแห่งธรรมะ, การเปลี่ยนแปลงชีวิต, ไตรลักษณ์, มรณสติ

Abstract

This academic article explores the process of inner transformation based on Buddhist principles, with a focus on maranānussati (mindfulness of death) and its role in spiritual development. The study examines the case of Kisagotami as a profound illustration of psychological and spiritual change. It reveals that the Buddha employed an experiential method of instruction by sending Kisagotami to collect mustard seeds from a household untouched by death. Her futile search led to the realization that death is universal and inescapable, fostering a deep awareness of life's fundamental truths (sacca-dhamma). This awakening initiated a threefold cognitive transformation: realization of the impermanence of life, recognition of the suffering inherent in all conditioned phenomena, and release from clinging and self-attachment. Through this insight into the Three Marks of Existence (tilakkhaṇa), Kisagotami attained sotāpatti (stream-entry), the first stage of enlightenment. She later ordained as a bhikkhunī (Buddhist nun) and deepened her practice through the Four Foundations of Mindfulness (satipaṭṭhāna—contemplation of body, feelings, mind, and mental objects) and systematic reflection on the Five Aggregates (khandha), ultimately achieving arahantship. The study identifies two key factors in this transformation: consistent practice of maranānussati and the presence of a spiritual friend (kalyāṇamitta), represented by the Buddha. The findings demonstrate how Buddhist practice enables individuals to transcend suffering rooted in attachment, guiding them toward awakening

(bodhi) and liberation (nibbāna) through realization of the Four Noble Truths. In a contemporary context, this case offers three applicable insights: the transformative power of direct experience, the cultivation of wisdom through reflective insight, and the essential role of spiritual guidance. This ancient paradigm remains profoundly relevant, providing a practical framework for personal growth and meditative practice that transforms one's existential outlook.

Keywords: The Path of Dhamma, Spiritual changes, Three Characteristics, Contemplation of death.

บทนำ

นางกิสาคอตมีเป็นสตรีผู้ได้รับการกล่าวขานในตำนานทางพระพุทธศาสนา ที่เคยประสบความทุกข์โศกอย่างแสนสาหัส จากการสูญเสียบุตรชายคนเดียว จนจิตใจแทบแตกสลาย เธออุ้มศพบุตรน้อยเดินตามหาหมอวิเศษที่จะช่วยให้เด็กฟื้นคืนชีวิต แต่สุดท้ายก็พบว่าความตายเป็นธรรมดาของสรรพสิ่งที่ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ เมื่อได้ฟังพระดำรัสของพระพุทธเจ้า ที่ตรัสให้เธอเข้าใจสัจธรรมของชีวิตผ่านการหาธรรมชาติอันไม่ตาย นางจึงได้บรรลुरुธรรม กลายเป็นแบบอย่างแห่งการเปลี่ยนแปลงชีวิตที่สุดแสนจะล้ำค่าด้วยปัญญาและความเข้าใจในกฎแห่งไตรลักษณ์ จากความโศกเศร้าสู่การเปลี่ยนแปลงชีวิต จากมิดจนกลายเป็นผู้สว่างด้วยการบรรลुरुธรรมของนางกิสาคอตมี ที่แสดงให้เห็นถึงพลังแห่งธรรมะที่สามารถเปลี่ยนความทุกข์ให้เป็นปัญญาได้ เธอไม่เพียงยอมรับความจริงของชีวิตเท่านั้น เพราะพระพุทธเจ้าผู้ทรงเห็นวิสัยทัศน์และการแก้ปัญหาด้วยทรงการสอนแนวทางที่เป็นเชิงประจักษ์ สุดท้ายด้วยปัญญาของนางกิสาคอตมี ได้กลายเป็นพระอรหันต์ผู้หมดกิเลส จากการบรรลुरुธรรมนี้สะท้อนให้เห็นว่าวิถีแห่งธรรมะนั้นไม่เลือกชนชั้นหรือเพศสภาพ หากผู้ใดมีใจเปิดรับและตั้งมั่นในสัจธรรม ผู้นั้นย่อมพบทางแห่งการหลุดพ้นได้เช่นกัน เรื่องราวของนางกิสาคอตมีจึงเป็นบทเรียนอันลึกซึ้งที่ว่า การเปลี่ยนแปลงภายในด้วยธรรมะสามารถนำแสงสว่างมาสู่ชีวิตได้ แม้ในยามที่มีมมมมที่สุด พระพุทธเจ้าทรงใช้เหตุการณ์นี้ สอนให้เธอตระหนักถึงสัจธรรมของชีวิตผ่านการหาสิ่งที่ “ไม่ตาย” (ความไม่เกิด) การเข้าใจกฎไตรลักษณ์ทำให้เธอคลายความยึดมั่นและบรรลुरुธรรมในที่สุด การเข้าถึงธรรมได้หากมีใจเปิดรับ ชีวิตที่เคยเต็มไปด้วยโศกนาฏกรรม กลายเป็นแบบอย่างแห่งการรู้แจ้งเห็นจริงด้วยปัญญาธรรม

ภายใต้ความโศกเศร้าอย่างรุนแรง นางกิสาคอตมิไม่อาจยอมรับความจริงแห่งความตายได้ จึงอุ้มศพบุตรเร่ร่อนไปตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อวิงวอนขอความช่วยเหลือจากผู้คน ด้วยหวังจะได้รับยารักษาที่สามารถทำให้บุตรฟื้นคืนชีพ กระทั่งมีผู้แนะนำให้นางเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์มิได้ประทานยารักษาทางกาย หากแต่ประทาน “ยาธรรม” โดยทรงชี้ให้เห็นสังขารอันเป็นสากลของชีวิต คือ ความไม่เที่ยงและความตายที่ไม่มีผู้ใดสามารถหลีกเลี่ยงได้ ประสบการณ์อันลึกซึ้งนี้ของนางกิสาคอตมิ จึงกลายเป็นกรณีศึกษาที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจอย่างลึกซึ้ง จากภาวะแห่งความยึดมั่นและความทุกข์อันใหญ่หลวง ไปสู่การตื่นรู้และความเข้าใจในธรรมชาติของชีวิต พร้อมการดำเนินชีวิตบนหนทางแห่งธรรม

การเน้นย้ำเรื่อง “ความตาย” ในพระพุทธศาสนา มิได้มีเจตนาเพื่อก่อให้เกิดความหวาดกลัว หากแต่เป็นกลวิธีแห่งการฝึกจิตให้ตื่นรู้ต่อสังขารที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะเมื่อผู้ปฏิบัติเจริญมรณสติอย่างต่อเนื่อง จนเกิดปัญญาที่นำไปสู่การยอมรับความจริงของชีวิตได้อย่างแท้จริง หลักธรรมในพระพุทธศาสนา จึงเป็นแนวทางที่สามารถเยียวยาความทุกข์ได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะความทุกข์ที่เกิดจากอวิชชา (ความไม่รู้) ซึ่งธรรมะจะช่วยเปิดเผยความจริงตามสภาวะธรรม และกรณีของนางกิสาคอตมิ ก็คือตัวอย่างที่ชัดเจนว่า ธรรมะมิใช่เพียงทฤษฎี แต่เป็นพลังแห่งปัญญาที่สามารถเปลี่ยนแปลงความเศร้าโศกและความสูญเสียให้กลายเป็นหนทางแห่งการหลุดพ้น

แรงบันดาลใจในการเขียนบทความนี้ มาจากความประสงค์ที่จะสื่อสารว่า ธรรมะเป็นเครื่องมือแห่งการเปลี่ยนแปลงชีวิตที่มีอยู่จริงและเข้าถึงได้ในชีวิตประจำวัน การบรรลุธรรมมิได้จำกัดอยู่เพียงผู้ที่ประสบปัญหาเท่านั้น หากแต่เป็นสิ่งที่บุคคลทุกระดับสามารถเข้าถึงได้ ไม่ว่าจะมีความรู้พื้นฐานชีวิตหรือภูมิหลังเช่นไร กรณีของนางกิสาคอตมิ ซึ่งเดิมเป็นเพียงหญิงชาวบ้านธรรมดา แต่สามารถพัฒนาจิตจนบรรลุพระอรหันต์ แสดงให้เห็นว่า “การบรรลุธรรม” มิได้ถูกจำกัดด้วยเพศ วัย ชนชั้น หรือสถานะใด ๆ ยิ่งไปกว่านั้น เหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงมอบหมายให้นางแสวงหา “สิ่งที่ไม่ตาย” ได้กลายเป็นบทเรียนสำคัญที่ทำให้เธอได้ประจักษ์ถึงไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา อันนำไปสู่การปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่น แรงบันดาลใจในระดับนี้สะท้อนเจตนารมณ์ของบทความ ที่ต้องการอธิบายว่า สังขารของชีวิตคือเครื่องนำทางให้มนุษย์ดำรงชีวิตอย่างมีสติ มีอิสรภาพภายใน และสามารถเปลี่ยนแปลงชีวิตให้เป็น “ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน” ได้อย่างแท้จริง

ความหมายและสภาวะแห่งความตายมุมมองของพระพุทธศาสนา

ในพระพุทธศาสนา ความตายถูกอธิบายไว้ในสองลักษณะสำคัญ ได้แก่ 1) ความตายทางกายภาพ หมายถึง การสิ้นชีวิตที่สามารถสังเกตได้จากการแตกสลายของร่างกาย ซึ่งในพระไตรปิฎกได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า “ความจืด ความเคลื่อนไป ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์ ในหมู่สัตว์นั้นๆ เรียกว่า มรณะ” (ที.ม. (ไทย) , 10/390/325) การพิจารณาว่าบุคคลถึงความตายนั้น พิจารณาจากองค์ประกอบที่บ่งชี้ว่าชีวิตสิ้นสุดลง ได้แก่ การหมดสิ้นอายุ อบอุ่นของร่างกายหมดไป และวิญญาณได้ละจากกายมนุษย์ในพระพุทธศาสนาถูกมองว่าประกอบด้วยสองส่วน คือ *รูป* (สิ่งที่มองเห็นได้) และ *นาม* (สิ่งที่มองไม่เห็น ได้แก่ จิตใจ) เมื่อองค์ประกอบของขันธ์ทั้งห้า คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ สิ้นสุดลง ย่อมถือว่าบุคคลนั้นถึงแก่ความตายแล้ว 2) ความตายทางจิตวิญญาณ หมายถึง ความตายขณะยังมีชีวิตอยู่ อันเกิดจากการเสื่อมสูญของคุณธรรม เช่น พระพุทธองค์ตรัสว่า “ผู้ประมาทย่อมเหมือนตายแล้ว ส่วนผู้ไม่ประมาทชื่อว่ายังไม่ตาย” (ขุ.ธ. (ไทย), 25/21/31) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนามีได้มองความตายเพียงในเชิงกายภาพเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเสื่อมถอยของจิตใจจากคุณธรรมอันพึงมีอีกด้วย โดยทั้งสองลักษณะของความตายล้วนมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจสัจธรรมแห่งชีวิต

พระพุทธศาสนา มองความตายว่าเป็นธรรมชาติของชีวิต มิใช่สิ่งที่ควรหวาดกลัว หากสามารถไข้เป็นเครื่องมือในการเข้าถึงสัจธรรมได้อย่างลึกซึ้ง ในพระไตรปิฎกได้มีการเปรียบเทียบว่า “ดูจนายโคบาล ผู้ใช้ท่อนไม้ต้อนฝูงโคไปยังทุ่งหญ้า ฉันท ไต ความแก่และความตายก็ย่อมต้อนอายุแห่งสัตว์ทั้งหลายไปฉันทนั้น” (ขุ.ธ. (ไทย), 25/135/74) การระลึกถึงความตาย (มรณสติ) จึงมิใช่การหมกมุ่นในความเศร้าหมอง หากแต่เป็นวิถีแห่งปัญญาที่กระตุ้นให้เร่งกระทำความดี ไม่ประมาทต่อเวลา และเห็นคุณค่าแห่งชีวิตในทุกขณะ

พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการสอนเรื่องความตายในลักษณะของการเรียนรู้เชิงประจักษ์ ตัวอย่างที่สำคัญคือ กรณีของนางกิสาคอดมี ซึ่งพระองค์มิได้ทรงตรัสสอนโดยตรง แต่ทรงให้ไปค้นหาความจริงด้วยตนเองผ่านประสบการณ์ตรง สุดท้ายนางจึงตระหนักในสัจธรรมแห่งชีวิต การสอนเรื่องความตายในพระพุทธศาสนา มิได้มีเป้าหมายให้ละทิ้งการกระทำความดีหรือหันไปแสวงหากามสุข เพียงเพราะเชื่อว่าความตายคือสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่กลับเป็นการชี้้นำให้เร่งชวนขวยสร้างชาติ ทำวันคืนให้มีคุณค่า และไม่ประมาทต่อความไม่แน่นอนแห่งชีวิต

ทั้งนี้ พระพุทธเจ้าทรงเริ่มต้นการเสาะแสวงหาความจริงของชีวิต จากการประจักษ์ต่อสภาวะ ความแก่ ความเจ็บ และความตาย ซึ่งเป็นเหตุแห่งความสลดพระทัยและแรงบันดาลใจในการเสด็จ

ออกบรรพชา เพื่อแสวงหาทางพ้นทุกข์และตรัสรู้สัจธรรมแห่งชีวิต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2548)

นอกจากนี้ ยังมีการอธิบายคำว่า “อายุ” ในทางพระพุทธศาสนาว่า หมายถึง สภาวะที่ทำให้สรรพสัตว์ดำรงอยู่ร่วมกัน เป็นพลวัตแห่งชีวิตที่แสดงถึงการมีอยู่ของสภาวะธรรม โดยถือว่า “อายุ” “ชีวิต” และ “ปาณะ” เป็นไวพจน์ที่สามารถใช้แทนกันได้ (มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ, 2559) เมื่ออายุหรือชีวิตสิ้นสุดลง มนุษย์และสรรพสัตว์ย่อมต้องประสบกับความตายอย่างแน่นอน ไม่มีผู้ใดสามารถหลีกเลี่ยงได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้มีอำนาจหรือมีวิธีการใดก็ตาม ความตายจึงเป็นขอบเขตสุดท้ายของสิ่งมีชีวิตทั้งปวง ความแตกต่างมีเพียงระยะเวลาที่ความตายจะมาถึงเร็วหรือช้าเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความตายในทางโลกจะหมายถึงการสิ้นสุดการทำงานของร่างกาย แต่ในพระพุทธศาสนานั้น ความตายมีความหมายลึกซึ้งและซับซ้อนกว่านั้น กล่าวคือ ความตายเกิดขึ้นเมื่อ “จิตจิต” หรือจิตดวงสุดท้ายในภพปัจจุบันดับลง โดยไม่มีจิตดวงใหม่เกิดขึ้นสืบต่อในภพเดิม ซึ่งถือเป็นการสิ้นสุดของกระแสความต่อเนื่องของชีวิต หรือที่เรียกว่า “สันตติ” หมายถึง ความไม่ต่อเนื่องของจิตจากภพเดิมไปยังภพใหม่ โดยมี “ปฏิสนธิจิต” เป็นตัวรองรับการเกิดใหม่ในภพหน้า ดังนั้น ความตายในเชิงสภาวะธรรมจึงหมายถึงการสิ้นสุดของสันตติอย่างแท้จริง

พระพุทธศาสนาเปรียบเทียบจิตกับกระแสไฟฟ้า แม้ดูเหมือนจะเป็นแสงสว่างคงที่ในหลอดไฟ แต่แท้จริงแล้วเป็นเพียงพลังงานที่กะพริบสับเนื่องกันอย่างรวดเร็วและไม่มีตัวตนที่แท้จริง เช่นเดียวกับจิตของมนุษย์ซึ่งเกิดดับอยู่ตลอดเวลาอย่างรวดเร็วเกินกว่าที่จะรับรู้ได้ たらบใดที่กระแสจิตยังคงดำเนินต่อ แม้เร็วเพียงใด ก็ถือว่าชีวิตยังดำรงอยู่ แต่เมื่อจิตดับลงโดยไม่มีจิตดวงใหม่สืบต่อในภพเดิม จึงนับได้ว่าเป็น “ความตายอย่างสมบูรณ์” เมื่อจิตหลุดออกจากร่างกาย สังขารที่เหลืออยู่ย่อมปราศจากคุณค่า เปรียบได้กับ “ท่อนไม้ในป่า” ดังข้อความในพระไตรปิฎกที่กล่าวไว้ว่า: “...นิรัตถัง วะ กะลิงคะรัง” ซึ่งแปลว่า “เปรียบประดุจท่อนไม้ที่ถูกทิ้งไว้ในป่า ไร้ประโยชน์ฉนั้น” (ขุ.ธ. (ไทย), 25/41/38)

ด้วยเหตุนี้ ความตายในมุมมองทางธรรม จึงมิใช่เพียงการสิ้นสุดของอวัยวะทางกายภาพเท่านั้น หากแต่หมายถึงการสิ้นสุดของกระแสแห่งสันตติ ซึ่งเป็นการดับของกระแสจิตอย่างแท้จริงในระดับจิตวิญญาณ พระพุทธศาสนาได้จำแนกความตายไว้ 3 ลักษณะสำคัญ (พระพุทธโฆสเถระ, 2554) ได้แก่ 1) ขณิกมรณะ หมายถึง ความตายที่เกิดขึ้นในทุกขณะจิต เป็นการเปลี่ยนแปลงของร่างกายและจิตใจอย่างต่อเนื่อง เช่น การเกิดและตายของเซลล์ในร่างกาย จึงถือว่าในระดับจุลภาค มนุษย์กำลังตายอยู่ตลอดเวลา 2) สมมติมรณะ หมายถึง ความตายตามสมมติบัญญัติที่มนุษย์รับรู้ในชีวิตประจำวัน เช่น

การสิ้นลมหายใจ หรือการเผาศพ แม้ว่าร่างกายจะดับลง แต่จิตหรือวิญญาณยังเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ

3) สมุจเฉตมรณะ หมายถึง ความตายโดยสิ้นเชิง อันเป็นผลจากการดับกิเลสของพระอรหันต์ ซึ่งไม่ต้องเวียนว่ายเกิดอีก ถือเป็นการเข้าสู่ปรินิพพานโดยสมบูรณ์ ในทำนองเดียวกัน ความตายในพระพุทธศาสนายังจำแนกตามมูลเหตุออกเป็น 2 ประเภทหลัก (พระพุทธโฆสเถระ, 2554) ได้แก่

- 1) กาลมรณะ คือ ความตายที่เกิดขึ้นตามคราวอันควร ได้แก่ (1) ตายเพราะสิ้นบุญ (2) ตายเพราะสิ้นอายุ (3) ตายเพราะสิ้นทั้งบุญและอายุ
- 2) อกาลมรณะ คือ ความตายก่อนเวลาอันควร ซึ่งเกิดจากกรรมตัดรอน เช่น การเบียดเบียนผู้อื่น การฆ่าสัตว์ หรืออุบัติเหตุ พระพุทธโฆสเถระได้เปรียบเทียบความตายทั้ง 4 แบบไว้ว่า 1) ตายเพราะสิ้นอายุ เปรียบเหมือนประทีปที่หมดน้ำมัน 2) ตายเพราะสิ้นบุญ เปรียบเหมือนประทีปที่หมดไส้ 3) ตายเพราะหมดทั้งบุญและอายุ เปรียบเหมือนประทีปที่หมดทั้งไส้และน้ำมัน 4) ตายเพราะอุบัติเหตุ เปรียบเหมือนประทีปที่ถูกลมพัดดับอย่างฉับพลัน

แนวคิดเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับ “ความตาย” ทั้งในเชิงกายภาพ จิตวิญญาณ และเชิงเหตุปัจจัย โดยมุ่งเน้นให้เกิดการตระหนักรู้ เข้าใจในไตรลักษณ์ และใช้ความตายเป็นแรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท

แม้คนทั่วไปมักเข้าใจว่า “ความตาย” เป็นสิ่งไม่ยุติธรรม โดยเฉพาะเมื่อต้องสูญเสียบุคคลในช่วงเวลาที่ชีวิตกำลังรุ่งเรือง เช่น ก่อนสำเร็จการศึกษา ก่อนแต่งงาน หรือก่อนเลื่อนตำแหน่งในหน้าที่การงาน หากแต่ในพระพุทธศาสนา กลับให้มุมมองที่ลึกซึ้งกว่านั้นว่า ความตายมิใช่สิ่งผิดธรรมดา หากเป็นธรรมชาติที่คู่กันกับการเกิด และสามารถเกิดขึ้นได้ในทุกขณะ ดังพุทธพจน์ในภัทเทกรัตตสูตรที่เตือนว่า “พึงทำความเพียรเสียในวันนี้แหละ ใครเล่าจะรู้ว่าความตายจะมาถึงในวันพรุ่งนี้...” (อุปร.ม. (ไทย), 14/275/323) ข้อความนี้สะท้อนให้เห็นว่า ความตายไม่เคยมาถึง “ผิดเวลา” หากแต่เป็นความจริงที่ดำรงอยู่กับชีวิตเสมอ

พระพุทธองค์ยังทรงตรัสเตือนถึงภัยแห่งความประมาทว่า “ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย ความไม่ประมาทเป็นทางแห่งความไม่ตาย” (ขุ.ธ. (ไทย), 25/21/31) และในอีกพุทธภาษิตหนึ่งในพระไตรปิฎกก็กล่าวไว้ว่า “รูปร่าง ชีรติ มัจจัน นาม โคตต น ชีรติ” ซึ่งแปลว่า “ร่างกายย่อมเสื่อมสลาย แต่ชื่อและวงศ์ตระกูลย่อมไม่เสื่อมโทรม” (ส.ส. (ไทย), 15/76/82) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า แม้ร่างกายจะดับลง แต่คุณค่าของการดำเนินชีวิตยังคงดำรงอยู่ผ่านคุณงามความดีที่ได้กระทำไว้

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ตระหนักถึงข้อเท็จจริงของชีวิตว่า มนุษย์มีชีวิตอยู่ด้วยช่วงเวลาอันสั้นเปราะบาง และเต็มไปด้วยทุกข์ ดังนั้น ผู้มีปัญญาจึงควรใช้เวลาที่ประกอบความเพียร สร้างกุศล และ

ประพุดิพรหมจรรย์ให้สมกับการได้เกิดเป็นมนุษย์ (อง.สตตก. (ไทย), 23/47/167-170) พระพุทธโฆสเถระ ยังได้เปรียบเทียบชีวิตมนุษย์ไว้อย่างลึกซึ้งว่า “ชีวิตนั้นเปราะบางยิ่งกว่าแก้ว เเบาบางยิ่งกว่าปุยนุ่น เหมือนหยดน้ำค้างยามรุ่งอรุณ หรือฟองน้ำในหม้อที่เดือดพล่าน” ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความไม่มั่นคงของชีวิต และย้ำถึงความจำเป็นในการเร่งรัดบำเพ็ญความดี เหมือนผู้ที่มีไฟเผาไหม้บนศีรษะ (พระพุทธโฆสเถระ, 2554)

กรณีของนางกีสาคโคตมี ผู้ซึ่งสูญเสียบุตรและพยายามอย่างสุดความสามารถ เพื่อให้ลูกกลับคืนชีพ ถือเป็นตัวอย่างของความรัก ความผูกพัน และความไม่เข้าใจในธรรมชาติของความตาย แต่ภายหลังจากได้รับคำสั่งสอนจากพระพุทธองค์ นางสามารถเปลี่ยนความเศร้าโศกเป็นปัญญา และดำเนินชีวิตในเส้นทางธรรมได้อย่างมั่นคง สะท้อนให้เห็นว่า การตระหนักในสังขารย่อมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจอย่างลึกซึ้ง

ตามหลักกอธิกรรม ความตายมิได้เป็นเพียงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ณ ปลายทางของชีวิตเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการที่ดำเนินอยู่ตลอดเวลา ทั้งในระดับจิตใจและร่างกาย ในเชิงจิตใจ พระพุทธศาสนาอธิบายว่า จิตของมนุษย์เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปในทุกขณะจิต ไม่มีช่วงเวลาใดที่จิตดำรงอยู่นิ่งเฉย การเกิดและดับของจิตจึงเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ไม่มีช่องว่าง อันหมายความว่า มนุษย์ “ตาย” ทางจิตอยู่ตลอดเวลา

ในด้านกายภาพก็เช่นกัน ร่างกายมนุษย์ล้วนมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เซลล์ภายในร่างกายเกิดขึ้นและตายไปอย่างต่อเนื่อง เช่น เซลล์ผิวหนังที่ตายแล้วหลุดลอกออกในรูปของขี้ไคลขณะอาบน้ำ ซึ่งล้วนสะท้อนความเป็นอนิจจังของสังขารทั้งสิ้น

ความหมายและสภาวะแห่งความตายมุมมองของนักวิชาการทั่วไป

โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์ ได้อธิบายว่า ความตายเป็นสิ่งลึกลับและแปลกประหลาด สำหรับมนุษย์ทั่วไป เนื่องจากไม่มีผู้ใดเคยมีประสบการณ์ตรงกับความตายมาก่อน และไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือข้ามพ้นไปได้ (โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์, 2549)

สมภาร พรหมทา ได้เสนอว่าความตายคือ “ปรากฏการณ์” ซึ่งเมื่อพิจารณาจากสามัญสำนึกแล้ว หมายถึง การสิ้นสุดของชีวิตอย่างสมบูรณ์ และถือเป็นความทุกข์ที่ หลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งต้องเกิดขึ้นกับทุกคนโดยไม่มีข้อยกเว้น ในช่วงก่อนตรัสรู้ พระพุทธเจ้าทรงเสด็จออกประพาสนครและได้ทอดพระเนตรเห็นคนแก่ คน เจ็บ คนตาย และสมณะ ซึ่งพระพุทธศาสนาเรียกว่า “เทวทูต 4” เหตุการณ์นี้ก่อให้เกิด

ความสลดพระทัย และเป็นแรงบันดาลใจให้พระองค์ทรงใคร่ครวญถึงสังขารของชีวิตที่เป็นไปตามไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา พระองค์จึงเสด็จออกผนวชเพื่อแสวงหาทางพ้นทุกข์ และในที่สุดก็บรรลุพระนิพพาน อันเป็นสภาวะที่ไม่มีการเกิด แก่ เจ็บ และตาย (สมภาร พรหมทา, 2549)

พุทธทาส อินทปญโญ ได้อธิบายเรื่องความตายไว้ 2 ประการ ได้แก่ 1) ความตายทางโลก คือ การสิ้นชีวิตหรือการแตกดับของร่างกาย 2) ความตายทางธรรม คือ การดับกิเลส การหลุดพ้นจาก “ตัวกู-ของกู” ซึ่งเป็นความตายที่แท้จริงและนำไปสู่ความสงบเย็น ท่านเรียกการตายโดยไม่รู้ตัว ไม่ยอมรับว่า “ตายโหง” เพราะเป็นการตายด้วยความดีนรน ไม่พร้อม ไม่เตรียมใจไว้ก่อน ในทางตรงข้าม พระพุทธเจ้าทรง “ตายจากกิเลส” แล้วตั้งแต่วันตรัสรู้ (พุทธทาส อินทปญโญ, ม.ป.ป)

ความหมายและสภาวะแห่งความตายมุมมองของศาสตร์สมัยใหม่

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 คำว่า “ตาย” หมายถึง สภาวะที่บุคคลสิ้นใจ สิ้นชีวิต หรือสิ้นสภาพของการดำรงชีวิต เช่น กรณีสมองตายหรือไม่ สามารถเคลื่อนไหวได้ ซึ่งถือเป็นจุดสิ้นสุดของการมีชีวิตอยู่โดยสมบูรณ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

ความตายหมายถึงการสิ้นสุดการทำงานของระบบชีวภาพอย่างถาวร โดยเฉพาะสมองและหัวใจ การหยุดหายใจ/หัวใจ สมองหยุดทำงาน ส่วนทางจิตวิทยามนุษย์รับรู้ความตายผ่าน 5 ขั้นตอน การปฏิเสธ โกรธ ต่อรอง ซึมเศร้า ยอมรับ และความกลัวตายเกิดจากความไม่แน่นอนและการสูญเสียควบคุม

ศาสตร์สมัยใหม่มองความตายเป็นทั้งกระบวนการทางกายภาพและประสบการณ์ทางจิตใจ โดยเน้นหลักฐานเชิงประจักษ์มากกว่าความเชื่อแบบอภิปรัชญา ในทางชีววิทยาพบว่า ในช่วงเวลาโดยประมาณเจ็ดปีของเด็ก เซลล์ของร่างกายมนุษย์จะมีการเปลี่ยนแปลงและทดแทนอย่างสมบูรณ์ ทำให้สามารถกล่าวได้ว่า มนุษย์ได้กลายเป็น “คนใหม่” ทางกายภาพในทุก ๆ รอบเจ็ดปี จากแนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่า ความตายมิใช่เรื่องแปลกประหลาดหรือรุนแรง หากเป็นเพียงสภาวะธรรมชาติที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา การรู้เท่าทันความจริงข้อนี้ ทำให้บุคคลสามารถยอมรับการเกิดและการตายได้อย่างมีสติ ไม่ตื่นตระหนกเมื่อเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง และเข้าใจว่า ความตายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการชีวิตที่ “เป็นเช่นนั้นเอง” มาโดยตลอดและจะดำรงอยู่เช่นนั้นต่อไป

พระพุทธเจ้ากับนางกิสาคอตมิกับการเปลี่ยนผ่านจากความทุกข์สู่ปัญญา

นางกิสาคอตมิเคยถูกดูหมิ่นจากผู้คนในอดีต แต่หลังจากให้กำเนิดบุตรชาย นางได้รับการยกย่องและยอมรับจากสังคม อย่างไรก็ตาม เมื่อลูกชายเสียชีวิตกะทันหัน นางไม่อาจยอมรับความจริงนั้นได้ด้วยความโศกเศร้าอย่างรุนแรง นางอุ้มศพบุตรเดินตระเวนไปตามบ้านเรือนในนคร ขอร้องผู้คนให้ช่วยหายารักษาให้บุตรชายฟื้นคืนชีพ แม้จะถูกปฏิเสธและดูหมิ่นว่ายาแก้ความตายไม่มีอยู่จริง แต่นางยังคงปฏิเสธความจริงนั้น

ชายผู้หนึ่งที่เห็นสภาพจิตใจของนางซึ่งเต็มไปด้วยความเศร้าและหลงผิด ได้แนะนำให้นางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อไปถึงพระวิหาร นางทูลขอให้พระองค์ประทานยารักษาบุตร พระพุทธเจ้าทรงเห็นอุปนิสัยอันเหมาะสม จึงตรัสให้นางไปหาบ้านที่ไม่เคยมีผู้ตาย และให้นำเมล็ดผักกาดจากบ้านนั้นมาใช้เป็นยารักษา นางกิสาคอตมิจึงเดินทางเข้าไปในพระนคร และเริ่มสอบถามตามเรือนต่าง ๆ แต่ทุกบ้านต่างตอบว่าไม่มีบ้านใดเลยที่ไม่เคยมีผู้ตาย การฟังคำตอบซ้ำ ๆ นี้ทำให้นางเริ่มตระหนักถึงสัจธรรมแห่งชีวิต จิตของนางกลับสู่สภาพปกติ และเกิดความเข้าใจว่า ความตายเป็นสิ่งที่ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ นางกล่าวว่า “น คามธมโม โน นิคมสส ธมโม น จาปิย เอกกุลสส ธมโม สพพสส โลกสส สเทวกสส เอเสว ธมโม ยทิต อนิจจตา” แปลว่า “ความไม่เที่ยงนั้น มิใช่เป็นธรรมของหมู่บ้าน หรือนิคมหรือตระกูลใด ๆ หากแต่เป็นธรรมสากลของโลกทั้งปวง รวมถึงเทวโลกด้วย”

จากนั้น นางได้นำศพบุตรไปวางไว้ที่ป่าช้า และกลับไปเฝ้าพระพุทธเจ้าอีกครั้ง พระองค์ตรัสถามว่า ได้นำเมล็ดผักกาดมาหรือไม่ นางกราบทูลว่า “กิจกรรมเกี่ยวกับเมล็ดผักกาดได้เสร็จสิ้นแล้ว ขอพระองค์ได้โปรดเป็นที่พึ่งของข้าพระองค์เถิด” เมื่อจิตของนางได้คลายจากความเศร้าโศกและยอมรับความตายว่าเป็นธรรมดาของชีวิต นางจึงสามารถฟื้นคืนสติได้อย่างสมบูรณ์ พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จึงทรงแสดงธรรมให้นางพิจารณาความตายด้วยมรณานุสติ พร้อมแนะนำให้เจริญวิปัสสนาภาวนาโดยใช้หลักสติปัฏฐาน 4 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2558)

ด้วยจิตที่แน่วแน่และมุ่งมั่น นางกิสาคอตมิได้พิจารณาความไม่เที่ยงอย่างลึกซึ้ง ทำให้เกิดปัญญาเห็นความจริงของชีวิตและความตาย สามารถละความยึดมั่นในตัวตน และบรรลุโสดาปัตติผลในขณะนั้นเอง นางจึงทูลขออุปสมบทเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้นางบวชในสำนักของภิกษุณี นางถวายบังคมพระองค์ ทำประทักษิณสามรอบ แล้วเข้าสู่สำนักภิกษุณี หลังจากอุปสมบทไม่นาน นางได้เจริญมรณานุสติควบคู่กับโยนิโสมนสิการ เจริญวิปัสสนาอย่างต่อเนื่อง พระศาสดาทรงตรัสพระคาถาแก่เธอว่า “มฤตยู่อมพานรชนผู้มัวเมาในบุตรและสัตว์เลี้ยง มีใจฟุ้งซ่านไป

เหมือนกระแสน้ำหลากขนาดใหญ่ พัดพาชาวบ้านที่มัวหลับไหลไป ฉะนั้น” เมื่อจบพระคาถา นางก็สาโคตมีก็ตั้งมั่นอยู่ในไสยาปัตติผลอย่างมั่นคง (คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2565)

การบรรลุลหกรรมของพระนางกิสาคอตมี

การบรรลุลหกรรมของพระเถรีกิสาคอตมีปรากฏใน *คัมภีร์ธรรมบท ชุตทกนิกาย* ว่า ขณะปฏิบัติหน้าที่ทำความสะอาดบริเวณโรงอุโบสถ ท่านได้จุดประทีปให้แสงสว่าง เมื่อเปลวประทีปลุกโพลงแล้วดับไป ท่านได้บังเกิดนิมิตทางธรรม เปรียบชีวิตสัตว์โลกดุจเปลวประทีปที่เกิดขึ้นแล้วดับไป ส่วนผู้บรรลุลหกรรมนิพพานย่อมหลุดพ้นจากวัฏสงสาร พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงจิตที่พร้อมแห่งการตรัสรู้ของท่าน จึงทรงแผ่พระรัศมีประหนึ่งเสด็จอยู่เบื้องหน้า พร้อมตรัสว่า “โคตมีผู้เห็นทางอมตะ คือ พระนิพพาน แม้จะมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ยังประเสริฐกว่าผู้ไม่เห็นทางอมตะที่มีชีวิตอยู่ถึง 100 ปี” (ขุ.ธ. (ไทย), 25/114/66) การเข้าถึงธรรมะของพระเถรีกิสาคอตมีอาศัย “กัลยาณมิตร” คือ พระพุทธเจ้า ซึ่งทรงเป็นแบบอย่างแห่งการรู้แจ้ง ท่านจึงยกย่องว่า “พระมุนีก่่าวสรรเสริญความเป็นผู้มีสัตบุรุษเป็นที่ควรคบ ผู้คบสัตบุรุษปัญญาย่อมเจริญ ผู้คบสัตบุรุษพึงพ้นจากทุกข์ทั้งมวล และพึงรู้แจ้งอริยสัจ 4” (เอกาทสก. (ไทย), 26/213–215/590) ท่านพิจารณาการปฏิบัติของตน และตระหนักว่าคุณวิเศษทั้งหลายเกิดขึ้นได้ด้วยอาศัยพระศาสดา จึงกล่าวสรรเสริญว่า “แม้ผู้มีปัญญาน้อย เมื่อคบหากับกัลยาณมิตร ก็สามารถเจริญปัญญาได้ ผู้คบหากับสัตบุรุษย่อมพ้นจากทุกข์ และสามารถรู้แจ้งอริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ (ส.ข.(ไทย), 17/134/82), เหตุแห่งทุกข์ (อง.ทสก. (ไทย), 24/48/104), ความดับทุกข์ และอริยมรรคมีองค์แปด” (ที.ม. (ไทย), 10/44/79)

พระเถรีได้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาโดยพิจารณาสังขารทั้งหลายว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา กำหนดรู้ “ขั้น 5” ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งเมื่อสรุปลแล้วจำแนกได้เป็น “รูป” และ “นาม” ซึ่งเป็นสภาวะธรรมที่รวมเรียกว่า “ทุกข์” ด้วยเหตุที่ไม่อาจคงอยู่ในสภาพเดิมได้ การเจริญวิปัสสนาในที่นี้คือ การเห็นความจริงของธรรมชาตอย่างตรงไปตรงมา ไม่ยึดติดในสุข และไม่ปฏิเสธทุกข์ เพราะอวิชชาและตัณหาเป็นต้นเหตุแห่งทุกข์ แต่เมื่อรู้เท่าทันแล้ว จิตย่อมเป็นอิสระ และสามารถดำรงชีวิตด้วยสติสัมปชัญญะ

ในเช้าวันหนึ่ง เมื่อพระเถรีครองอันตราวาสก ถือบาตรและจีวรออกบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี และได้พักกลางวันที่บ้านอันธวัน ขณะนั้นมารผู้มีบาปพยายามรบกวณสมมติของท่าน โดยกล่าวเย้ยหยันว่า “หญิงผู้มีลูกตาย มานั่งอยู่ในป่าเพียงลำพังดูคนรอกอยชาย” พระเถรีตอบด้วยปัญญาว่า “บุตรของเรา

ตายไปนานแล้ว ชายทั้งหลายย่อมมีความตายเป็นที่สุด เราไม่เศร้าโศกอีกต่อไป เราได้กำจัดความยึดมั่นทำลายอวิชชา ขณะมัจจุราชนั้นแล้ว และอยู่อย่างผู้ไม่มีอาสวะ” (ส.ส.(ไทย), 15/164/219–220)

ภายหลังการบรรลुพระอรหัตผล พระเถรียังบรรลुอภิญญา 6 โดยเฉพาะเจโตปริยญาณ (รู้จิตผู้อื่น) จากการเจริญมหาสติปัฏฐาน 4 โดยใช้ขั้น 5 เป็นอารมณ์ในการพิจารณาความไม่เที่ยง (อนิจจตา) ท่านมีสมาธิควบคุมจิตไม่ให้ฟุ้งซ่าน และมีปัญญากำหนดรู้เหตุแห่งธรรมได้อย่างชัดเจน การบรรลุธรรมต้องอาศัยศรัทธา ความเพียร สติ ปัญญา และการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ โดยเข้าใจในธรรมชาติของรูปและนาม อันนำไปสู่ประโยชน์สูงสุดแห่งชีวิตมนุษย์

วิเคราะห์วิถีแห่งธรรมะกับการเปลี่ยนแปลงชีวิตของนางกิสาโคตรมีตามมุมมองของพระพุทธศาสนา

การบรรลุธรรมในระดับพระอรหัตต์ ส่งผลให้ท่าทีต่อโลกและชีวิตของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง เมื่อเปรียบเทียบกับปุถุชนทั่วไป ภาวะของผู้บรรลุธรรมสามารถพิจารณาได้ใน 3 มิติ ได้แก่ ภาวะทางปัญญา ภาวะทางจิต และภาวะในการดำเนินชีวิต ดังนั้น ผู้ที่บรรลุเป็นพระอรหัตต์จึงนับว่าเป็นผู้บรรลุธรรมสูงสุด โดยเฉพาะในฐานะสาวกหรือสาวิกาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ที่ได้สดับรับฟังคำสอน และประพฤติปฏิบัติฝึกกาย วาจา และใจตามหลักธรรมอย่างตั้งใจ จนสามารถละสังโยชน์ทั้ง 10 ประการได้ ได้แก่ 1) สักกายทิฏฐิ – ความเห็นผิดว่าสิ่งประกอบ (ขั้น 5) คือตัวตน 2) วิจิกิจฉา – ความลังเลสงสัยในพระรัตนตรัย 3) สีลัพพตปรามาส – ความยึดมั่นในศีลพรตหรือพิธีกรรมที่ไม่ใช่ทางพันทุกข์ 4) กามราคะ – ความพอใจในกามคุณ 5) ปฏิฆะ – ความขัดเคืองหรือหงุดหงิด 6) รูปราคะ – ความยึดติดในรูปฌาน 7) อรูปราคะ – ความยึดติดในอรูปฌาน 8) มานะ – ความถือตัวหรือ เปรียบเทียบตนกับผู้อื่น 9) อุทธัจจะ – ความฟุ้งซ่าน 10) อวิชชา – ความไม่รู้ในอริยสัจ 4 ผู้ที่ละสังโยชน์เหล่านี้ได้ทั้งหมด เรียกว่า พระอรหัตต์ (พระสมชาย กิตติสารโร (แก้วเกษม), 2561)

ในกรณีของพระกิสาโคตรมีเถรี ท่านได้เริ่มสั่งสมบารมีตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่า ปทุมุตตระ โดยตั้งจิตปรารถนาเป็นเอตทัคคะในด้านผู้ทรงจิวรเศร้าหมอง และได้บำเพ็ญบารมีต่อเนื่องมาจนถึงสมัยพระพุทธเจ้าปัจจุบัน เมื่อชาตินี้ประสบกับความทุกข์จากการสูญเสียบุตรผู้เป็นที่รักอย่างกะทันหัน จนจิตใจเสียสมดุล ท่านได้พบกับพระพุทธเจ้าและฟังพระธรรมเทศนา ซึ่งนำไปสู่การเข้าใจในสังขารมเบื้องต้น จากนั้นได้ขออุปสมบทเป็นภิกษุณี และเจริญวิปัสสนาภาวนา โดยใช้เปลวประทีปเป็นเครื่องระลึก (อารมณ์กรรมฐาน) ขณะเปลวไฟพลุ่งไพล่ไม่แน่นอน จิตของท่านเกิดปัญญาเห็นความไม่

เที่ยงของ สังขาร และยกจิตเข้าสู่วิปัสสนา ซึ่งเป็นการพิจารณาเห็นไตรลักษณ์ในชั้น 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ตามความเป็นจริง (ม.ม. (ไทย), 13/182/208-212)

ท่านเจริญวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 ได้แก่ 1) กายานุปัสสนา – การตามรู้กาย 2) เวทนานุปัสสนา – การตามรู้เวทนา 3) จิตตานุปัสสนา – การตามรู้จิต 4) ธรรมานุปัสสนา – การตามรู้ธรรม โดยพิจารณาเห็นความเกิดดับของสภาวะธรรมทั้งหลาย และวางใจเป็นกลางต่อสิ่งเหล่านั้น ด้วยอำนาจของโยนิโสมนสิการ ท่านสามารถแยกแยะรูปรูปนามตามความเป็นจริง เห็นความไม่เที่ยง (อนิจจัง) ความเป็นทุกข์ (ทุกขัง) และความไม่มีตัวตน (อนัตตา) อย่างชัดเจน จนในที่สุดบรรลุมรรคผลนิพพาน สำเร็จเป็นพระอรหันต์ผู้พ้นจากสังสารวัฏอย่างสิ้นเชิง

สรุป

เรื่องราวของนางกีสาคอตมี สตรีผู้เป็นแบบอย่างของการเปลี่ยนแปลงชีวิตด้วยวิถีแห่งธรรมะ ในช่วงแรกของชีวิต นางประสบกับความทุกข์โศกอย่างแสนสาหัส จากการสูญเสียบุตรชายคนเดียวอันเป็นที่รัก ความเศร้าโศกทำให้นางไม่อาจยอมรับความจริงได้ จึงอุ้มศพของบุตรชายเดินเร่ร่อนไปทั่ว เพื่อแสวงหายาวิเศษที่จะทำให้ลูกฟื้นคืนชีพ กระทั่งนางได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ผู้ทรงเห็นอุปนิสัยของนาง พระองค์ไม่ได้ประทานยาทางกาย แต่ทรงมอบ “ยาธรรม” โดยการตั้งอุบายให้นางไปหาเมล็ดผักกาดจากบ้านที่ไม่เคยมีคนตายมาก่อน นางกีสาคอตมีพยายามค้นหาตามบ้านเรือนต่าง ๆ แต่ทุกหลังคาเรือนล้วนเคยมีการตายเกิดขึ้น ประสบการณ์ตรงนี้ทำให้นางตระหนักรู้ถึงสัจธรรมด้วยตนเอง ว่าความตายเป็นธรรมดาของโลกที่ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ เมื่อปัญญาก่อเกิด ความยึดมั่นถือมั่นก็คลายลง จิตใจของนางจึงกลับสู่สภาวะปกติ หลังจากวางศพบุตรไว้ที่ป่าช้า นางได้กลับมาทูลขออุปสมบทเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา ท่านได้บำเพ็ญเพียรเจริญวิปัสสนากรรมฐานอย่างแน่วแน่ วันหนึ่งขณะจุดประทีปในโรงอุโบสถ ท่านได้เห็นเปลวไฟที่ลุกโชนแล้วก็ดับวูบไป ภาพที่เห็นกลายเป็นนิมิตภาวนา ทำให้นางเห็นความไม่เที่ยงของสังขาร ว่ามีลักษณะเช่นเดียวกับเปลวประทีป คือเกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วก็ดับไป ด้วยการพิจารณาไตรลักษณ์ในชั้น 5 อย่างถ่องแท้ ประกอบกับการที่พระพุทธเจ้าทรงแผ่พระรัศมีมาแสดงธรรมโปรด ในที่สุดนางก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ผู้พ้นจากทุกข์ทั้งปวง และภายหลังยังได้รับการยกย่องในด้านเป็นผู้ทรงจิรัจฉาทรงมอง เรื่องราวของพระกีสาคอตมีเถรีจึงเป็นเครื่องยืนยันว่า แม้จะต้องเผชิญกับความทุกข์ที่มีดมนที่สุด แต่ปัญญาและสัจธรรมในพระพุทธศาสนาก็สามารถนำทางชีวิตไปสู่ความสว่างและการหลุดพ้นได้อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2565). *พระธัมมปทีฎฐฎกถา แปล ภาค 4*. (พิมพ์ครั้งที่ 22). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2548). *เชื่อกกรรม รู้กรรม แก่กรรม*. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2558). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยายความ*. (พิมพ์ครั้งที่ 41). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.
- พระพุทธโฆสเถระ. (2554). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภามหาเถร) แปลและเรียบเรียง*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด.
- พระสมชาย กิตติสารโร (แก้วเกษม). (2561). *ศึกษาการบรรลุธรรมของพระมหากัจจายนเถระ. ในสารนิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
- พุทธทาส อินทปญโญ. (ม.ป.ป). *ตายก่อนตาย*. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิภูมิพลโลกิคุ. (2559). *สัทนิตีปกรณ์ ธาตุมาลา(บาลี-ไทย) ภาค 2*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิคุ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.
- สมภาร พรหมทา. (2549). *ทัศนะของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการเกิดและการตาย. ความตายกับการตาย มุมมองจากศาสนากับวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพันดารา ศูนย์จริยธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์. (2549). *ความตายกับการตาย : มุมมองจากศาสนากับวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพันดารา : ศูนย์จริยธรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.